

А. В. Смирнов. – СПб. : Альфа, 2001. – 320 с. **3.** Багдасаров Р. В. Принцип состязательности в уголовном процессе России и стран Европейского Союза : учебник / Р. В. Багдасаров. – М. : Юрлитинформ, 2008. – 216 с. **4.** Микитин Ю. Л. Проведення на досудових стадіях кримінального процесу Франції та України [Електронний ресурс] / Микитин Юлія Любомирівна // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. – 2010. – № 2. – Режим доступу: [http://www.nbu.gov.ua/portal/soc\\_gum/Nivif/2010\\_2/04.pdf](http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Nivif/2010_2/04.pdf). **5.** Проект Кримінального процесуального кодексу України : реєстр. № 9700 від 13.01.2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb\\_n/webproc4\\_1?id=&pf3511=42312](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=42312). **6.** Боботов С. В. Правосудие во Франции : учеб. пособие / С. В. Боботов. – М. : ЕАВ, 1994. – 198 с. **7.** Уголовно-процессуальный кодекс Федеративной Республики Германии / пер. с нем. и предисл. Б. А. Филимонова. – М. : Манускрипт, 1994. – 204 с. **8.** Молдован А. В. Кримінальний процес: Україна, ФРН, Франція, Англія, США : навч. посіб. / А. В. Молдован. – 2-ге вид. – К. : Центр учбової л-ри, 2010. – 352 с. **9.** Апарова Т. В. Суды и судебный процесс Великобритании. Англия, Уэльс, Шотландия / Т. В. Апарова. – М. : Ин-т междунар. права и экономики ; Изд-во «Триада», 1996. – 157 с. **10.** Давид Р. Основные правовые системы современности : учебник / Р. Давид ; пер. с франц. В. А. Туманова. – М. : Прогресс, 1988. – 523 с.

*Надійшла до редколегії 08.05.2012*

*Проведён сравнительный анализ законодательства зарубежных стран по реализации принципа состязательности в досудебном и судебном производстве уголовных дел. Сделан вывод о том, что обвинительный и состязательный типы уголовного процесса имеют тенденцию к сближению.*

*The comparative analysis of legislation of foreign countries on realization of principle of contentionness in the pre-trial and court proceedings in the criminal cases is conducted. Drawn conclusion that accusatory and contention the types of criminal procedure have a tendency to rapprochement.*

УДК 343.98

**Р. Л. Степанюк**

### **СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ МЕТОДИК РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ У СФЕРІ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ**

*Розглянуто сучасний стан і перспективні напрями формування окремих методик розслідування злочинів, вчинених у сфері здійснення державних закупівель. Запропоновано власне бачення ієрархічної структури криміналістичних методик різних рівнів: міжвидових, комплексних і підвидових.*

Криміналізація сфери державних закупівель в Україні, без сумніву, є вагомим чинником, що стримує економічний розвиток країни. Ця збірна галузь господарської діяльності сьогодні, на жаль, справедливо сприймається як «годівниця» для корумпованих чиновників і

пов'язаних з ними підприємців. Такі явища, як закупівлі за значно завищеними цінами неякісних і зайвих товарів і послуг, хабарництво при організації закупівельних операцій, незважаючи на особливу увагу до протидії порушенням у цій діяльності з боку суспільства, керівництва держави і правоохоронних органів, продовжують процвітати в бюджетній сфері. Тому перед криміналістичною наукою постають нові завдання, спрямовані на забезпечення розроблення і впровадження ефективних рекомендацій щодо боротьби зі злочинами, що вчиняються під час закупівель за державні кошти.

Разом із цим у криміналістичних дослідженнях зазначені проблеми залишаються без належного розгляду. Якщо оперативно-розшуковому забезпеченню боротьби з такого роду діяннями присвячено окремі наукові і науково-практичні праці [1–6], то питання розслідування зазначених злочинів спеціальному вивченню не піддавались і лише фрагментарно висвітлювались у методиках розслідування певних різновидів розкрадань у бюджетній сфері.

У загальному плані всі діяння зазначеної групи пов'язані з порушенням правил, встановлених законодавством щодо здійснення державних закупівель, яке в цілому відрізняється нестабільністю. Наразі є чинним Закон України від 1 червня 2010 р. «Про здійснення державних закупівель», який встановлює основні правила цього різновиду економічної діяльності. Законодавчо закріплені процедури, дотримання яких є обов'язковим для суб'єктів, що здійснюють господарську діяльність, пов'язану із поставками товарів, виконанням робіт і наданням послуг за рахунок державних коштів, є важливим правовим джерелом інформації, необхідної для формування відповідної криміналістичної методики. Очевидно тому правове регулювання державних закупівель розглядається як передумова для побудови науково-практичних рекомендацій щодо протидії зазначеним злочинам [6, с. 7–15].

Аналіз слідчої практики дозволяє стверджувати, що сьогодні найбільш типовими є різноманітні вияви злочинної діяльності, пов'язані з державними закупівлями. Загалом для них нерідко є характерними співучасть службових осіб і підприємців у вчиненні злочинів, комплексний характер злочинної діяльності (використання злочинних технологій), корупційні вияви.

У науковій літературі сучасного періоду спостерігається активізація пошуків у напрямі боротьби зі злочинами, що вчиняються під час здійснення державних закупівель. Ученими і практиками проаналізовано типові правопорушення, у тому числі злочинні, що є характерними для цієї сфери.

Так, В. В. Кулаков, С. С. Мірошніченко і В. М. Руфанова, розглядаючи окремі способи незаконного отримання бюджетних коштів під час державних закупівель, особливо відзначили, що суспільно небезпечні діяння службових осіб, пов'язані з порушенням порядку здійснення державних закупівель, кваліфікуються за ознаками ст. 191, 364, 365, 366 КК України [7, с. 67–69].

У найбільш загальному вигляді, на думку К. Ю. Водоласкової, правопорушення у галузі державних закупівель можуть бути пред-ставлені, як: а) отримання винагороди керівниками установ (голо-вами комітетів з конкурсних торгів) за надання необґрунтованої переваги під час вибору переможця тендера, підписання актів ви-конаних робіт; б) закупівля товарів у кількості, яка не відповідає фактичним потребам; в) проведення конкурсних торгів із залученням підставних учасників; г) внесення завідомо неправдивих відомостей до фінансово-бухгалтерських документів [8]. Основним недоліком такої диференціації є змішування в одному переліку діянь, виділе-них на підставі мети протиправної діяльності, її результату й окре-мих способів. Вбачається, що загальна класифікація таких посягань має бути здійснена за одним найбільш вагомим критерієм залежно від наукової або практичної мети відповідної диференціації.

В. В. Коряк при формуванні оперативно-розшукової характери-стики злочинів, вчинених у сфері державних закупівель на заліз-ничному транспорті, запропонував поділити такі посягання на дві групи: а) злочини, що вчиняються посадовими особами підпри-ємств-постачальників (учасника торгів); б) злочини, які вчиняють-ся посадовими або матеріально відповідальними особами підпри-ємств залізничного транспорту (замовника). До першої групи, на думку автора, входять злочини, що передують укладанню догово-ру, і злочини, що вчиняються під час виконання договірних зоб-ов'язань. У свою чергу, друга група об'єднує злочини, що передують укладанню договору, і ті, що вчиняються під час контролю за виконанням договірних зобов'язань [6, с. 17–18].

У науково-практичних рекомендаціях з питань запобігання зло-чинам, що вчиняються під час здійснення державних закупівель, вченими наводяться найбільш типові способи їх учинення залежно від суб'єкта посягання: а) з боку замовників торгів; б) з боку учас-ників процедури закупівлі; в) з боку замовників торгів та учасни-ків процедури закупівлі; а також залежно від конкретного різнови-ду діяльності: а) правопорушення у процесі організації та проведення тендерів (торгів); б) при застосуванні процедури від-критих торгів [1, с. 186–195].

Наведені підходи фактично являють собою спроби диференці-ювати і класифікувати злочини в галузі державних закупівель, то-му вони мають суттєве наукове і практичне значення. Разом із цим вбачається, що для вирішення завдань щодо формування окремих методик розслідування їх застосовувати важко, адже в даному ви-падку критерієм розмежування виділено ознаки суб'єкта, місця злочину і окремих стадій процесу закупівлі. Однак юридична ква-ліфікація виділених різновидів злочинних діянь переважно здійс-нюється за тими самими статтями КК України. Тобто загальні рекомендації з розслідування вписуються в групову методика роз-слідування злочинів, вчинених у галузі державних закупівель, а більш конкретні потребують розроблення підвидових методик,

наприклад методики розслідування шахрайств при здійсненні державних закупівель, методики розслідування привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері державних закупівель. У свою чергу, комплексний характер злочинної діяльності вимагає для певних різновидів посягань створення загальної міжвидової методики розслідування злочинів, вчинених при проведенні державних закупівель.

Криміналістична класифікація всіх злочинних посягань у цій сфері може бути здійснена залежно від концепції їх розподілу на економічні розкрадання, службові злочини корупційної спрямованості та інші злочини, пов'язані з порушеннями законодавства в бюджетній сфері, із відповідною деталізацією залежно від способів, суб'єктів і мети злочинів. Зокрема, за цими підставами можна виділити три великі групи кримінально караних посягань.

*Група А.* Економічні розкрадання при здійсненні державних закупівель включає два основні типи злочинної діяльності, які можна умовно позначити як «службові розкрадання» і «економічне шахрайство». У найбільш узагальненому вигляді службові розкрадання об'єднують два різновиди злочинних діянь залежно від суб'єкта посягань: а) розкрадання бюджетних коштів підприємцями; б) розкрадання бюджетних коштів службовими особами бюджетних установ.

Розкрадання у формі привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України) з боку підприємців здійснюються найчастіше шляхом завищення ціни на представлені у межах закупівлі товари або послуги (пересортиця товарів, реалізація товарів, що були у вжитку, замість нових, завищення обсягів виконаних робіт тощо). Ці діяння нерідко супроводжуються підробленням документів, даванням хабарів службовим особам бюджетних установ, які повинні контролювати належне виконання укладених угод, іншими злочинними діями та некримінальними правопорушеннями.

У свою чергу, розкрадання, що вчиняються службовими особами бюджетних установ, полягають у застосуванні різноманітних способів окремих злочинів і технологій злочинної діяльності, спрямованих на привласнення бюджетних коштів, виділених для проведення закупівель. З цією метою, як правило, кошти перераховують на рахунки фіктивних підприємств-посередників, що виконуються для завищення ціни, оплати невиконаних робіт тощо, або фіктивних фірм, вказаних як виконавці замовлених товарів, робіт, послуг, хоча насправді виконання за договором здійснюється у неформальному порядку.

Тип злочинів під умовною назвою «економічне шахрайство» включає безпосередньо шахрайські дії (ст. 190 КК України), певні різновиди зловживань службовим становищем (ст. 364 КК України), службових підроблень (ст. 366 КК України) та інших діянь, спрямованих на обманне одержання підприємцями бюджетних коштів, використовуваних у межах фінансування державних закупівель.

Зокрема, досить типовими сьогодні є факти зловживань службовим становищем, службових підроблень із метою подання тендерних пропозицій на товар неналежної якості; зловживань і грубих порушень законодавства про працю для подання тендерної пропозиції при недостатній кількості працівників, що мають працювати на підприємстві; службових підроблень із метою обманного одержання ліцензії на проведення робіт із наступним поданням тендерної пропозиції; службових підроблень із метою неповернення бюджетних коштів, одержаних за виграним тендером, і пролонгації строку поставки товарів, виконання робіт тощо.

*Група Б.* Службові злочини корупційної спрямованості. Вельми розповсюдженими на практиці є і факти хабарництва в бюджетній сфері (ст. 368, 369 КК України), які пов'язані з пропозицією або даванням підприємцями і одержанням службовими особами бюджетних установ, казначейських органів хабарів за сприяння перемозі в тендері певного суб'єкта господарської діяльності, узгодження і здійснення перерахунку коштів, виділених для проведення закупівель, фальсифікацію даних про фактичні обсяги, ціну, якість закуплених товарів, робіт, послуг, незаконним збагаченням та іншими злочинними діяннями службових осіб і підприємців.

У цілому серед корисливих злочинів, пов'язаних із держаними закупівлями, особливу небезпеку представляють складні технології, що часто полягають у досить тривалій, багатоепізодній злочинній діяльності організованих злочинних груп і злочинних організацій. Такі групи спеціально створюються з числа службових осіб бюджетних установ, підприємців, працівників казначейських і банківських установ, а також інших осіб для систематичної діяльності з розкрадань значних сум бюджетних коштів. Ці технології можуть поєднувати вищенаведені злочини у різних комбінаціях.

*Група В.* Безгоподарне ставлення до бюджетних коштів, іншого державного і комунального майна при здійсненні державних закупівель полягає у вчиненні службовими особами бюджетних організацій умисних і необережних злочинів нерідко за відсутності корисливого мотиву. Мова йде про численні випадки перевищення службових повноважень (ст. 365 КК України) при здійсненні державних закупівель, що призвело до закупівлі непотрібних, неякісних, переоцінених товарів, робіт, послуг; службових підроблень (ст. 366 КК України) із метою здійснення закупівлі без тендеру; службової недбалості (ст. 367 КК України) при організації роботи тендерних комітетів (невжиття передбачених законодавством обов'язкових заходів щодо проведення тендерних торгів, контролю тендерних пропозицій, дотримання строків виконання угод тощо). Ці злочини переважно представляють меншу суспільну небезпеку, ніж розкрадання, однак трапляються випадки заподіяння ними тяжких наслідків. Крім того, масовість наведених явищ у сукупності завдає відчутної шкоди держаним інтересам. Разом із цим у криміналістичних дослідженнях питанням розроблення відповідних

методик розслідування уваги практично не приділяється, що є суттєвою прогалиною в науковому забезпеченні боротьби з відповідним типом злочинності.

З огляду на вищевказане вертикальна (ієрархічна) система криміналістичних методик розслідування злочинів, вчинених у галузі державних закупівель, може бути представлена таким чином:

1. Загальна міжвидова методика розслідування злочинів, вчинених у сфері здійснення державних закупівель.

2. Підвидові криміналістичні методики: а) методика розслідування шахрайств, вчинених у сфері здійснення державних закупівель; б) методика розслідування привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем при здійсненні державних закупівель; в) методика розслідування хабарництва у галузі державних закупівель; г) методика розслідування зловживань службовим становищем і перевищень службових повноважень при здійсненні державних закупівель; д) методика розслідування службової недбалості, вчиненої при здійсненні державних закупівель; е) методика розслідування службового підроблення, вчиненого при здійсненні державних закупівель.

Іншим напрямом диференціації окремих методик розслідування вказаної групи злочинів уявляється можливість розроблення більш деталізованих з урахуванням потреб слідчої практики спеціальних міжвидових, підвидових і комплексних методик щодо окремих різновидів злочинів, що вчиняються у певних галузях господарювання, як найбільш широко розповсюджених і водночас складних для наукового опису і розслідування внаслідок різноманіття специфічних умов, способів та інших елементів злочинних механізмів.

Наприклад, можуть бути створені: а) спеціальні міжвидові методики розслідування злочинів, що вчиняються в процесі здійснення державних закупівель у сфері забезпечення медичного обслуговування населення, в агропромисловому комплексі, на підприємствах залізничного транспорту, в паливно-енергетичному комплексі тощо; б) спеціальні комплексні методики розслідування розкрадань і пов'язаних з ними злочинів при проведенні державних закупівель; хабарництва і пов'язаних з ним злочинів у галузі державних закупівель; в) спеціальні підвидові методики розслідування окремих різновидів злочинів (шахрайств, привласнень і розтрат) при здійсненні державних закупівель у певних найбільш криміналізованих галузях господарювання.

**Список літератури:** 1. Збірник методичних рекомендацій з викриття та документування злочинів у бюджетній сфері : метод. рек. / [Л. П. Скалозуб, В. І. Василичук, В. Р. Сливенко та ін.]. – К. : ДСБЕЗ МВС України, 2009. – 427 с. 2. Організація роботи підрозділів ДСБЕЗ МВС України з виявлення злочинів та інших правопорушень, що вчиняються у процесі проведення державних закупівель товарів, робіт та послуг (зокрема лікарських засобів та медичного обладнання) : метод. рек. / [О. Б. Сахарова, І. Р. Близнюк, С. В. Совбурта ін.]. – К. : Держ. наук.-дослід. ін-т МВС України, 2010. – 74 с. 3. Риков М. Г. Діяльність

підрозділів ДСБЕЗ МВС України щодо протидії злочинам у сфері закупівель за державні кошти / М. Г. Риков, В. Р. Сливенко // Проблеми удосконалення законодавства і практики протидії злочинності у сфері господарської діяльності : матеріали міжнар. наук.-практ. семінару. – Ірпінь : Нац. ун-т Держ. податк. служби, 2009. – С. 211–214. 4. Сливенко В. Р. Організаційні засади протидії підрозділами ДСБЕЗ МВС України злочинам у процесі державних закупівель / Л. П. Скалозуб, В. І. Василичук, В. Р. Сливенко // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 5. – С. 83–91. 5. Скалозуб Л. П. Протидія правопорушенням при здійсненні закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти / Л. П. Скалозуб, В. І. Василичук // Митна справа. – 2007. – № 5. – С. 72–76. 6. Протидія підрозділами ДСБЕЗ МВС України злочинам під час проведення державних закупівель на підприємствах залізничного транспорту : наук.-метод. рек. / [В. В. Коряк, В. Р. Сливенко, В. П. Сокірко та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі. – К., 2011. – 94 с. 7. Запобігання злочинам, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів : наук.-практ. посіб. / [В. В. Кулаков, В. В. Лень, С. С. Мірошніченко та ін.]. – Запоріжжя : Дніпровський металург, 2011. – 289 с. 8. Водоласкова К. Ю. Правопорушення у галузі державних закупівель / К. Ю. Водоласкова // Право та управління. – 2011. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.nbu.gov.ua/e-journals/prtup/2011\\_2/pdf/11vkjgdz.pdf](http://www.nbu.gov.ua/e-journals/prtup/2011_2/pdf/11vkjgdz.pdf).

Надійшла до редколегії 22.05.2012

*Рассмотрено современное состояние и перспективные направления формирования частных методик расследования преступлений, совершенных в сфере осуществления государственных закупок. Предложено собственное видение иерархической структуры криминалистических методик разных уровней: межвидовых, комплексных и подвидовых.*

*The current state and perspective directions of the formation of particular methods of investigation of crimes committed in the field of realization of the public purchasing are considered. Own vision of hierarchical structure of criminalistics methods at different levels: inter-specific, complex, and sub-specific, – is offered.*

УДК 343.12(477)

**В. І. Фаринник**

### **ПОЧАТОК ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ЗА НОВИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ**

*Висвітлено новели прийнятого Кримінального процесуального кодексу України, що стосуються стадії початку досудового розслідування як інституту, який зазнав найбільш суттєвих змін. Розкрито особливості визнання осіб потерпілими та підозрюваними і забезпечення їх процесуальних прав, а також інші особливості кримінального переслідування за новим Кодексом. Наведено зразки бланків процесуальних документів, розроблені МВС України у відповідності до Кодексу.*

© Фаринник В. І., 2012